

« ASAB KASALLIKLARIDA ZAMONAVIY DIAGNOSTIKA VA DAVOLASH USULLARI »

Jen'isbaeva Zawrexan Iklas qizi

*Orolbo'yi tibbiyot va transport texnikumi Tibbiyot fanlari kafedrasining " Asab ruwxiy va
narkologik kasalliklarda hamshiralik ishi" fani o'qituvchisi jenisbaevazawrexan.1775@gmail.com
+998978001711*

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada asab kasalliklarining zamonaviy tibbiyotdagi o'rni, ularning tasnifi, klinik belgilari, diagnostika usullari va davolash yondashuvlari tahlil qilingan. Maqolada markaziy va periferik asab tizimi kasalliklarining organik va funksional turlari, irsiy nevrologik patologiyalar, shuningdek, zamonaviy diagnostika (neyroimaging, elektrofiziologik tekshiruvlar) va davolash usullari (dori-darmon terapiyasi, fizioterapiya, rehabilitatsiya) yoritilgan. Asab kasalliklarining kelib chiqish sabablari, xavf omillari va profilaktika choralari ham ko'rib chiqilgan. Maqola tibbiyot oliy o'quv yurtlari talabalari, amaliyotchi shifokorlar va nevrologiya sohasiga qiziquvchi mutaxassislar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: Asab kasalliklari, nevrologiya, markaziy asab tizimi, periferik asab tizimi, diagnostika, davolash, rehabilitatsiya, profilaktika.

KIRISH

Asab tizimi inson organizmining barcha faoliyatini muvofiqlashtiruvchi va boshqaruvchi murakkab tizimdir. Uning normal faoliyati buzilishi natijasida yuzaga keladigan asab kasalliklari zamonaviy tibbiyotning eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Globallashuv davrida hayot maromining tezlashishi, axborot oqimining shiddatliliigi, doimiy hissiy zo'riqish va stress omillari odamlarda asab kasalliklari ko'payishiga sabab bo'lmoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo aholisining qariyb 30 foizi turli darajadagi nevrologik muammolarga duch kelmoqda. Bu esa asab kasalliklarini o'rganish, ularni erta aniqlash va samarali davolash usullarini takomillashtirishni taqozo etadi. Asab kasalliklari nevrologiya fani tomonidan o'rganiladi. Nevrologiyaga bundan ming yil ilgari buyuk alloma Abu Ali ibn Sino asos solgan bo'lib, u birinchi bo'lib umumiy nevrologiya bilan xususiy nevrologiyani ajratib berdi, inson a'zolarining faoliyatini ularning tuzilishi bilan chambarchas bog'liq holda bayon qildi. Ibn Sino asab va ruhiy kasalliklar tasnifini yaratgan bo'lib, hozirgi zamon asab tizimi tasnifi uning tasnifidan katta farq qilmaydi.

Asab Kasalliklarining Tasnifi: Asab kasalliklari turli mezonlar bo'yicha tasniflanadi:

2.1. Etiologik (kelib chiqish sababi) bo'yicha tasnif 2.1.1. Organik asab kasalliklari – markaziy va periferik nerv sistemasining anatomik struktur o'zgarishlari natijasida kelib chiqadi. Bunga quyidagilar sabab bo'ladi: · Infeksion kasalliklar (meningit, ensefalit) · Intoksikatsiya (zaharlanishlar) · Shikastlanishlar (bosh miya jarohatlari) · O'smalar (miya va orqa miya o'smalari) · Tomir kasalliklari (insult, qon aylanish buzilishlari) 2.1.2. Funksional asab kasalliklari – nerv sistemasida aytarli anatomik o'zgarishlar bo'lmaydi, asosan nevrozlar kiradi. 2.1.3. Irsiy asab kasalliklari – genetik omillar ta'sirida yuzaga keladi

(miopatiya, miotoniya va boshqalar) . 2.1.4. Toksik zararlanishlar – kimyoviy moddalar ta'sirida yuzaga keladi. Bularga toksik polinevropatiya, nevrozga o'xshash holatlar, ensefalopatiya kiradi . 2.1.5. Kasb kasalliklari – yomon mehnat sharoitlari va kasbga aloqador zararlarining organizmga ta'siri natijasida paydo bo'ladi. Bularga vibratsiya kasalligi, kasbga aloqador karlik, nevrillar kiradi . 2.2. Zararlanish joylashuviga ko'ra tasnif. Markaziy asab tizimi kasalliklari: bosh miya va orqa miya patologiyalari. Periferik asab tizimi kasalliklari: nerv ildizlari, chigallari va periferik nervlarning zararlanishi

Asosiy asab kasalliklari va ularning klinik belgilari 3.1. Qon tomir kasalliklari Insult – miya qon aylanishining o'tkir buzilishi. Gemorragik (qon quyilishi) va ishemik (tomir tiqilishi) turlari farqlanadi. Klinik belgilari: falajlar, nutq buzilishi, ongning o'zgarishi.

3.2. Infektsion kasalliklar Meningit – miya pardalarining yallig'lanishi. Belgilari: qattiq bosh og'rig'i, isitma, bo'yin muskullarining qotishi. Ensefalit – bosh miya moddasining yallig'lanishi. Belgilari: bosh og'rig'i, istima, hushning buzilishi, tirishishlar. 3.3. Demyelinizatsiyalovchi kasalliklar Ko'p skleroz – markaziy asab tizimining surunkali otoimmün kasalligi. Belgilari: ko'rish buzilishi, harakat va sezuvchanlikning pasayishi, muvozanatning buzilishi. 3.4. Periferik asab tizimi kasalliklari Nevritlar – periferik nervlarning yallig'lanishi. Belgilari: og'riq, sezuvchanlik buzilishi, harakat cheklanishi. Radikulit – orqa miya nerv ildizlarining zararlanishi. Belgilari: kuchli og'riq, harakat cheklanishi. Guillain-Barre sindromi – periferik asab tizimiga ta'sir qiluvchi noyob otoimmün kasallik bo'lib, immun tizimi noto'g'ri nervlarga hujum qilganda paydo bo'ladi, bu mushaklar kuchsizligi va falajga olib keladi . 3.5. Neyrodegenerativ kasalliklar Parkinson kasalligi – harakat buzilishlari bilan kechadi (titroq, muskullar qotishi, harakat sekinlashuvi). Altsgeymer kasalligi – xotira va kognitiv funksiyalarning progressiv pasayishi. 3.6. Nevrasteniya va nevrozlar Nevrasteniya – asabning ortiqcha zo'riqishidan kelib chiqadi . Aqliy va jismoniy mehnatning nomutanosibligi, doimiy hissiy zo'riqish, oila va ishxonadagi kelishmovchiliklar, davomli qo'rquv va xavotir sabab bo'ladi . Klinik belgilari : Ta'sirchanlik, serzardalik, bezovtalik (dastlabki bosqich). Horg'inlik, tushkunlik, betoqatlik. Diqqat va xotiraning pasayishi. Tez-tez bosh og'rib turishi. Uyqu buzilishi (kunduzi uyqu bosadi, tunda esa bedorlik) · Ishtaha yo'qolishi, og'iz qurishi, kekirish,

ko'ngil aynishi · Ko'p terlash, tomir urishi, arterial bosimning o'zgaruvchanligi. Ko'z qovoqlari va barmoqlar titrashi 3.7. Bolalar nevrologiyasi kasalliklari Bolalar serebral falaji (BSF) – perinatal davrda bosh miya zararlanishi natijasida yuzaga keladigan kasallik. Tadqiqotlarga ko'ra, BSF bilan og'rigan bolalarning jismoniy rivojlanish ko'rsatkichlari sog'lom tengdoshlaridan sezilarli darajada farq qiladi .

Diagnostika Usullari. Asab kasalliklarini tashxislashda zamonaviy tibbiyot keng ko'lamli tekshiruv usullaridan foydalanadi. 4.1. Klinik-nevrologik tekshiruv Anamnez yig'ish (kasallik tarixi) Nevrologik statusni baholash Reflekslar, sezuvchanlik va harakat funksiyalarini tekshirish 4.2. Instrumental diagnostika usullari Neyroimaging usullari: Kompyuter tomografiyasi (KT) Magnit-rezonans tomografiya (MRT) Pozitron-emission tomografiya (PET) Elektrofiziologik usullar :Elektroensefalografiya (EEG) Elektromiyografiya (EMG) – mushaklarning elektr faolligini o'lchaydi. Nerv o'tkazuvchanligini o'rganish – nervlardagi elektr signallarining tezligi va kuchini o'lchaydi 4.3. Laborator diagnostika Qon tahlillari (yallig'lanish belgilari, otoantikorlar) Likvor tahlili (lomber punksiya) – miya omurilik suyuqligini tekshirish Genetik tekshiruvlar 4.4. Differensial diagnostika Shunga o'xshash alomatlariga ega bo'lgan boshqa kasalliklarni istisno qilish muhim ahamiyatga ega : Surunkali yallig'lanishli demyelinatsiya qiluvchi polinevopatiya (CIDP) Myasteniya gravis Lyme kasalligi Ko'p skleroz

Zamonaviy Davolash Usullari 5.1. Dori-darmon terapiyasi Patogenetik davo: Neyroprotektorlar. Qon aylanishini yaxshilovchi vositalar. Immunomodulyatorlar (otoimmun kasalliklarda). Tomir ichiga immunoglobulin (IVIG) – immun tizimining nervlarga hujumini kamaytirish uchun .Plazma almashinuvi (plazmaferez) – zararli antikorlarni olib tashlash uchun Simptomatik davo: Og'riq qoldiruvchi vositalar. Antikonvulsantlar (tutqanoqqa qarshi) Antidepressantlar. Sedativ dorilar va trankvilizatorlar. Psixostimulyatorlar 5.2. Fizioterapiya va rehabilitatsiya. Jismoniy terapiya (mushak kuchini va harakatchanlikni tiklash). Massaj (umumiy va segmentar). Igna bilan davolash (akupunktur). Elektroforez va boshqa fizioterapevtik muolajalar. Ergoterapiya (mehnat bilan davolash)

5.3. Jarrohlik davolash Miya va orqa miya o'smalarini olib tashlash Aneurizmalarni klipirlash Neyrostimulyatsiya (Parkinson kasalligida) Shuntlash operatsiyalari (gidrosefaliyada) 5.4. Psixoterapiya Ayniqsa, funksional asab kasalliklari (nevrozlar, nevrasteniya) va stress bilan bog'liq holatlarda muhim ahamiyatga ega. Ibn Sinoning ta'kidlashicha, yaxshi so'z, mehribon do'st va sevimli odamlarning yaqinligi, sayru sayohatlar, musiqa kabi kayfiyatni yaxshilovchi omillar inson ruhini ko'tarib salomatligini mustahkamlaydi.

Profilaktika Va Sog'Lom Turmush Tarzi 6.1. Birlamchi profilaktika Umumiy choralar: Sog'lom turmush tarzi Stressni boshqarish Jismoniy faollik (ertalabki badantarbiya) To'g'ri ovqatlanish (vitaminlar, ayniqsa B guruhi vitaminlari) Ishlab chiqarishdagi zararli omillarni kamaytirish Maxsus choralar: Yuqumli kasalliklarga qarshi emlash Kasb kasalliklarining oldini olish Irsiy kasalliklarda tibbiy-genetik maslahat 6.2. Ikkilamchi profilaktika Kasalliklarni erta aniqlash Dispanser kuzatuv Reabilitatsiya choralari Qaytalanishlarning oldini olish Abu Bakr ar-Roziy ta'kidlaganidek: "Odamning asabi qanchalik yaxshi bo'lsa, kuch-quvvati ham yaxshi bo'ladi. Agar odamning asabi tinch va o'zi xotirjam bo'lsa, kasallikdan yiroq yuradi. Bunday odam dardga uchraganda ham tez va asoratsiz sog'ayadi".

Xulosa Asab kasalliklari zamonaviy tibbiyotning eng murakkab va dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Ularning xilma-xilligi, murakkab patogenezi va og'ir oqibatlarini nevrologiya sohasida doimiy ilmiy izlanishlarni talab etadi. So'nggi yillarda asab kasalliklarini diagnostika qilishda neyroimaging, elektrofiziologik va molekular-genetik usullarning joriy etilishi tashxis sifatini sezilarli darajada oshirdi. Davolashda esa yangi dori vositalari, minimal invaziv jarrohlik usullari va innovatsion reabilitatsiya texnologiyalari qo'llanilmoqda.

Shu bilan birga, asab kasalliklarining oldini olishda sog'lom turmush tarzi, stressni boshqarish, mehnat va dam olish tartibiga rioya qilish, shuningdek, kasb kasalliklarining profilaktikasi muhim ahamiyat kasb etadi. Kelajakda asab kasalliklarini davolashda gen terapiyasi, hujayra terapiyasi, neyroprotezlashtirish va sun'iy intellekt texnologiyalarining keng qo'llanilishi kutilmoqda.

Bu esa nevrologik patologiyalari bo'lgan bemorlarning hayot sifatini yaxshilash va ularni jamiyatga to'liq integratsiya qilish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 1-jild. Toshkent, 2000
2. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining 06.06.2000 y. 300-sonli buyrug'i. "Kasb kasalliklari ro'yxati"
3. Majidova Yo. "Ta'sirchanlik, bezovtalik, horg'inlik... nevrologik kasallik alomatimi?" // Yuz.uz, 2022
4. Norqobilova Z.E., Alimova Z.F. "Asab tizimi va uning fiziologiyasi" // inLIBRARY
5. Sultonov R.K., Kurbonova B.Sh. "Bolalar serebral falaji bo'lgan bolalarning jismoniy rivojlanish ko'rsatkichlarini baholash" // inLIBRARY
6. Shepherd Center. "Guillain-Barre sindromi haqida bilib oling", 2025
7. Toshkent tibbiyot akademiyasi. "Asab kasalliklarida hamshiralik ishi", 2014
8. Vikipediya. "Asab kasalliklari" 9. Vikipediya. "Kasb kasalliklari"